

פניני חינוך מהפרשה

פרשת חקת

והחטא כולו רובץ על כתפי, ולכן נפשי בוכיה, איך אני יכול כעת להתחתן עם כלתי, בת ישראל לתפארת, כאשר בגללי פרק חברי עול ונשא גויה?

הרגיעו ראש הישיבה הגרא"י פאם ואמר לו: נכון שאתה צריך לחזור בתשובה, על הגניבה ועל הטמנת הגניבה בכיס של חברך. אולם **האשמה העיקרית מוטלת על המלמד!** הוא הגורם העיקרי שלא האזין לתלמיד, ולבושות הגדולות שגרם לו, ולטינה הנוראה על הנער שצעק ואין לו מציל. מבהיל על הרעיון.

השקית שנעלמה

מעשה נוסף ממנו נלמד את הדרך הראויה והרצויה הן בחינוך והן בכבוד האדם. מעשה שהיה באחד מתלמודי התורה, אחד המלמדים אסף כסף עבור תשלום טיול ובסיום השיעור שכח את השקית עם הכסף על השולחן.

בהפסקה נזכר המלמד בדבר, וסב על עקבותיו לקחת את הכסף, אך לדאבונו השקית נעלמה... בתחילת השיעור הוא שאל אם מישהו מהילדים ראה את השקית עם הכסף, אך דממה שררה בכיתה... הוא ניסה שוב לשאול אם מישהו יודע היכן **אבדה** השקית! אך גם הפעם לא היה מענה. ואז החליט לנקוט בדרך אחרת. הוא גייס את כולם לחפש את השקית בכל מקום אפשרי בכיתה והודיע שמי שימצא את השקית יזכה בפרס נאה. הילדים החלו בחיפושים אך עדיין לא נמצאה האבדה.

משראה כך, ביקש המלמד מכולם לעמוד ולעצום את העיניים ואז החל לעבור ולחפש בכיסים של כולם. כבר בילד הרביעי מצא את השקית המיוחלת והכניסה לכיסו כאילו דבר לא קרה אך בכל זאת עדיין המשיך לחפש אצל שאר הילדים עד שסיים לבדוק בכיסים של כולם. לאחר שסיים אמר: נא לשבת ולפתוח את הספרים, השיעור מתחיל!

אחרי שנים סיפר אותו תלמיד שהדבר גרם לו למהפך ולשינוי מהותי בכל חייו, בכל צומת במהלך החיים עמדה מול עיניו

דיבור או "הכאה" - ומה שביניהם!

קיימות דרכים רבות באמצעותן אפשר להשפיע ולחולל שינוי עצום בנפשו של העלם הצעיר, עד כדי שאין אנו יודעים לעומק עד כמה הדברים נצרכים בדתנו ונפשו, כל פעולה ומעשה, דיבור ואפילו מילה כל שהיא, מחלחלים ופועלים בנפש הילד. וכמובן, לטוב ולמוטב.

בפתח מאמרנו נביא שתי עובדות שהתרחשו במוסדות לימוד שונים במרכז הארץ, אשר התובנות העולות מהם חשובות לאין ערוך.

ה"אשם" החף מפשע...

סיפר הגר"י זילברשטיין שליט"א:

מעשה בחתן שעמד תחת החופה ופרץ בבכי. הרב מסדר הקידושין היה הגאון רבי אברהם יעקב פאם זצ"ל, ראש ישיבת "תורה ודעת". הוא קרא לחתן לחדר צדדי ושאל אותו: מה פשר הבכי הזה?

השיב לו החתן: "רובץ עלי חטא נורא", והתחיל לספר: "בהיותי נער הביא חברי לחיידר צעצוע יפה, חמדתי בו וגנבתיו מכיסו. הנער הזה מישמש בתיקו ובחפציו לאחר זמן ולא מצא את הצעצוע. הוא פנה למלמד, וסיפר על הגניבה. המלמד החליט לערוך חיפוש בכיסי כל התלמידים..."

ממשיך החתן ומספר: "אני ראיתי כי כלתה אלי הרעה והכנסתי את הצעצוע לכיסו של הילד היושב לצדי מבלי שירגיש. המלמד חיפש עד שהגיע אליו ומצא בכיסו את הצעצוע. והכריז: "הנה הגנב של הכיתה!" הילד צעק: "זה לא אני! מעולם לא גנבתי את הצעצוע!" והמלמד השיב לו: "אז איך הוא הגיע לכיסך? וכי יש לו רגלים?"

בנוסף, כתב המלמד מכתב להורי הילד והם נזפו בו קשות, והטיחו בו בהאשמה: אתה מכתים את שם המשפחה כולה בגניבה!

הילד הזה התחיל להתדרדר, ואט אט שמר את הטינה בלב עד שפרק עול, והנה השבוע הוא נשא אשה נוכריה רח"ל...

אל תכה בסלע – דבר אליו!!

עם ישראל נמצא בשלבי הבשלתו להיות עם ה'. במעמד בו הם דורשים את שלהם, הם באים בתביעה, ציווי ה' למשה היה לקחת את המטה ולדבר אל הסלע, ורמוז יש כאן, גם אם הם נראים לך עקשנים כסלע, קשי עורף כצור איתן, דע לך שעל ידי דיבור משותף, שיח והקשבה, בעקבות אלה עתידים לצאת מים רעננים וזכים, שיקדמו ויעלו את העם לדרגות רוחניות גבוהות יותר.

כך מסביר המהר"ל את משמעות דרישת ה' ממשה לדבר אל הסלע ולא להכותו:

"הוא יתברך היה רוצה שיהיו כל הנמצאים נמשכים אחר רצון דיבור ה' יתברך לעשות רצונו מעצמם, לא על ידי הכרח, ובזה יעשו ישראל גם כן רצון השם יתברך מעצמם בשמחה. ולכך אמר שידברו אל הסלע, כי כאשר יקיים מכח הדיבור, הנה העשייה היא מרצון ומשמחה וזהו ענין האמונה". (מהר"ל, גור אריה, במדבר כ, יב)

השאיפה הגדולה היא שאמונה בה', תפילה וקיום מצוות ייעשו מרצון, בהבנה ובשמחה, ולא בכפייה ובלחץ, והגיע העת שעם ישראל יתעלה למדרגה זו!

וממשיך המהר"ל:

"משה עשה היפך זה שהיכה פעמיים בצור, גם כעס שאמר "שמעו נא המורים". וזה "יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל", שאילו דיברתם והיו הנמצאים נמשכים אחרי ה' יתברך ברצון, היה קדושה לעיני ישראל שיהיו נמשכים גם כן אחריו".

עולם החינוך – המורה ותלמידו, ההורים וילדיהם

חטא מי מריבה הטביע חותמו על עולם החינוך, על יחסי מלמדים ותלמידים ויחסי הורים וילדים. בגיל צעיר קשה לשכנע ולהסביר ולהגיע לתובנות מעמיקות. כאן מוטל לעיתים על ההורים והמחנכים להשתמש בכוח סמכותם ולקבוע עובדות בנחרצות שאינה ניתנת לשינוי, בהנחה שבבוא העת יכיר המתחנך שאכן הדבר היה לטובתו, וכך נכון היה לנהוג.

אך לאחר מכן, בגיל בוגר יותר, נדרש ההורה או המחנך להסביר ולדבר, ויש שהתחושה היא שמדברים ומסבירים לסלע גדול וקשה, ללב אבן. מידת הכעס וההקפדה עלולה אז להתפרץ, לעתים בעוצמה חזקה, אף שהמטרה היא נעלה – לחנך ולהדריך להתנהגות נאותה ולמעשים טובים, לערכים ולמידות. המטרה חיובית, אך אי אפשר להתעלם מהטעם המר והמשקעים שהכעס וההקפדה משאירים אחריהם.

דמותו של המלמד ששמר על כבודו... וכך גדל ונתעלה עד שנהיה לת"ח אמיתי.

זו מעלת החשיבות ששומר הרב על כבודו של תלמיד!

אכן, העובדות הנזכרות מעלות את התובנות מאליהן לכל מבין ומתבונן.

ונפתח פתח בדברים כפי הנראה והנלמד מפרשתנו, פרשת 'חוקת', עד כמה אפשר לחולל פלאות בדיבור בלבד, ללא צורך להגיע לאמצעים גרועים יותר, המותרים וצורבים רושם שלילי, אשר צריך לאחר מכן הרבה עבודה לתקנם, אם בכלל. וכדלהלן:

פרק אחד של תורה

"קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודיברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע והשקית את העדה ואת בעירם. וירם משה את ידו ויד את הסלע במטהו פעמים, ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם" וכו'. (במדבר כ, ח-יא)

המפרשים נתחבטו רבות להסביר פשר העניין בפרשת "מריבה", בגינם לא זכה משה רבנו להיכנס לארץ ישראל.

בעת שיצאו ישראל ממצרים והעם התלונן על מחסור במים, נצטווה משה רבנו להכות בסלע כדי שיוציא את מימיו (שמות יז, ו), ואילו בפרשתנו, בשנה הארבעים, נצטווה משה רבנו ליטול את המטה אך לא להכות בסלע, אלא לדבר אל הסלע שיוציא מים. מה ההבדל בין שני האירועים?

סלע אינו מוציא מים, בין שמכים בו בין שמדברים אליו. מים מסלע הם תמיד נס. ואם כן, מה היתה התביעה על משה רבנו? הרי גם הוצאת מים ע"י הכאה בסלע זהו נס גלוי, אות ומופת אשר יש בו כדי להרבות כבוד שמים, ומה זה משנה בסופו של דבר אם היה זה על ידי דיבור או ע"י הכאה?

"יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם".

עד כדי כך? גזרה כה קשה? מה הגורם לכך?

וצריך להבין, שהתביעה על משה ואהרן היתה רק לפי מדרגתם הגבוהה, וכל זה משום שעם הצדיקים הקב"ה מדקדק באופן מיוחד, צריך להקדים ולדעת שלא היה כאן חטא כפשוטו, לפי מיעוט הבנתנו השטחית, אך מכל מקום אנו צריכים לבאר הדבר בכדי לשבר את האוון.

בו שם המפורש חקוק יעורר כח המחיה שבו, כמו שפירשתו במקום אחר שאין לך בצמחים שאין לו חלק חיוני כפי תכונתו (כלומר, אין שום נברא בעולם, אפילו בדרגת הדומם, שאין לו ניצוץ המחיה אותו כפי תכונתו), ואותו יעיר בהכאת מטה שבו חקוק שם עליון (ע"י שיכה בסלע במטה שבו שם קדוש, בזה יעורר את הניצוץ הרוחני הטמון בו ומחיה אותו), כמו שכן הבין משה.

(והדרך השניה היא) או על ידי שישנה עליו פרק אחד של תורה, שהוא חיי עולם מפה קדוש, יעורר כח שבדומם ומזה יתעורר לתת מים. לזה אם נפרש קיחת המטה שהיא על ההכאה אין צורך לשנות פרק אחד שזה הוא הערתו (דהיינו, ההכאה במטה אשר חקוק עליו שם קדוש הוא עצמו מעיר את חיוניות הסלע ואין צורך לשנות עליו פרק של תורה), ואם נפרש קיחת המטה אינה להכות, נצטרך לפרש 'ודיברתם' לשנות עליו פרק אחד (כיון שלא העירו ע"י ההכאה במטה אם כן צריך לעשות זאת בדרך השניה והיא פרק של תורה), ולזה דעת עליון כשאמר 'קח את המטה' שהיתה כוונתו קיחה לבד, היתה כוונתו במאמר 'ודיברתם' לשנות פרק אחד, מה שאין כן משה שהבין קיחת המטה להכות, פירש 'ודיברתם' כפשוטו, עכ"ל.

יסוד גדול ועצום עולה מתוך דבריו, רצון ה' היה שיצא מים ע"י דיבור ודווקא ע"י דיבור, אך לא רק זאת, היתה כאן מטרה נוספת והיא, לא רק דיבור סתמי לצוות לסלע לקלח מימיו, אלא -

לשנות עליו פרק אחד של תורה!!!

להורות לעם ולחנכם, למען ישכילו להבין, שכל קיום העולם ומערכות הבריאה חיים, קיימים ופועלים בהתאם לרצון ה' יתברך בכח התורה הקדושה.

להבין מהי תורה!!

עם שלם פונה אל משה רבנו בדרישה מובנת מאליה, בקשתם פשוט לשתות – רוצים מים!!!

אומר הקב"ה למשה רבנו, כנראה שעדיין אין הם מבינים את המשמעות העמוקה של תורה כאן בעולם הזה. וכי כדי לבקש מים צריכים לבוא כולם, לעזוב הכל, לעזוב את לימוד התורה, ולהתלונן בקולניות, מים מנא לך??

האם אין בקרבם את ההבנה הבסיסית ש"אם לא בריתי יומם ולילה - חוקות שמים וארץ לא שמת"י - כל קיום העולם הוא רק מכח התורה הקדושה.

כוונת רצון ה' בציוויו למשה "ודיברתם אל הסלע לעיניכם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע" היה לשנות עליו פרק אחד של תורה! להחזיר בבני ישראל את ההכרה כיצד עם דיבור

המים --- שחקו אבנים!!

שורש חטא מי מריבה בא לידי ביטוי בכעסו של משה, הכרות "שמעו נא המורים", שהביאה הכאה בסלע, במקום שהיה ראוי להיות הרצון והפיוס והדיבור. הרושם של הכעס, גם אם הוא זמני, אינו נמחק לגמרי, בלא שום השפעה, ולכן יש להיזהר ממנו.

תכונת הכעס וההקפדה בעולם החינוך באה משם, מחטא מי מריבה, ואין ספק שצריך איפוק וסבלנות לאין קץ כדי להנהיג עם שלאחר ארבעים שנה במדבר, לאחר תקופה כה ארוכה בה הם רואים את ניסי הבורא עין בעין, עדיין מתלוננים "ולמה העליתנונו"...

כאן הורונו חז"ל נועם דרך החינוך. כי לא במהלומות יחונך האדם, כי אם בדרכי נועם. לא במקל חובלים, אלא במענה רך.

שינון ודיבור, נתינת אמון, העצמת הצדדים החיוביים וחיזוק הנקודות הטובות שבדמות התלמיד, הם שיביאו לאורך ימים להוצאת מים מהסלע, לגילוי שפע של כוחות רצויים וטובים!!

שישנה עליו פרק אחד

אמנם, עדיין יש להתבונן בדברים, הלא אין זו הפעם הראשונה שפרצו מים מן הסלע ע"י משה רבנו כמעשה ניסים, כפי שהקדמנו בתחילה, כבר מצינו בפרשת בשלח (שמות יז, ו) שהעם ביקש מים והקב"ה אמר למשה: "והיכית בצור ויצאו ממנו מים", ואכן כך היה, א"כ מדוע כאן היה הציווי לדבר אל הסלע דווקא ולא להכות? וגם לאחר ההכאה, אשר ודאי היוותה סתימת פיות לכל המקנטרים למיניהם, מדוע נענש משה?

אכן, אף על פי שביארנו בתחילה באופן אחד, נראה לבאר באופן נוסף אשר גם הוא מיוסד לפי דברי רבותינו אשר מפיהם אנו חיים, ואילולי דבריהם אין לנו רשות לדרשה ולבארה בעצמנו.

לצורך כך נקדים את דברי האור החיים הקדוש על אתר:

"ומאמר ודיברתם וגו', פשט העניין הוא מלבד מעשה המטה (ההכאה בו), עוד כי צריך שידברו לו בפירוש 'הוצא מימך' (נוסף להכאה), והוא מה שהבין משה, ולא עלה על דעתו כי מאמר 'ודיברתם' הוא שישנה עליו פרק אחד". (במדבר כ, ח-יג)

בנועם אמריו הוא מרחיב ומבסס את פירושו:

"והמשכיל בעין השכל יראה, כי השתנות משמעות מאמר 'ודיברתם', ישתנה כפי כוונת מאמר 'קח את המטה', כי הדעת נותנת שאין הסלע בעל חי שיבין דיבור בני אדם כשידבר אליו משה, אלא באחד משני דרכים, או באמצעות הכאה במטה אשר

למדנו מתורתנו הקדושה ומדברי רבותינו ז"ל גודל חובת האחריות הרובצת על כתפינו כהורים, ומחנכים לדעת כיצד להנחיל ערכים, דרך חיים, ואמונה בבורא בדרכי נועם ובמענה רך אשר הם הכלים אשר דרכם ניתן יהיה בעזר ה' להוציא מים מן ה"סלע", הלא הוא ליבו של הנער אשר לעיתים "קשה כסלע".

ועד כמה כח התורה גדול ונשגב לפעול בזה פעולתו, כפי שאכן פעמים רבות שמענו מגדולי הדורות כמה תפילות וחיזוקי תורה קיימו בנפשם להצלחת תלמידיהם ובניהם בתורה ויראת שמים.

ועוד מעט ואין רשע!

ידועים דברי רבותינו גדולי החסידות על הפסוק (תהילים לו, י) "ועוד מעט ואין רשע והתבוננת אל מקומו ואיננו", שצריך למצוא גם ביהודי הרחוק 'מעט' טוב ששם הוא בחינת 'ואין רשע', ואז ממילא 'והתבוננת על מקומו ואיננו', כי העלית אותו מכף חובה לכף זכות, על ידי שהוצאת אותו ממעגל הרוע ופתחת לו פתח שיוכל להוציא את עצמו מהדימוי העצמי השלילי שלו על עצמו, וכמובן שזה טוב ופועל גם על האדם עצמו.

והדברים מבהילים!

עד כמה חובה עלינו ליתן דעתנו להליץ טוב וללמד זכות, להתפלל אפילו על אדם רשע ולקרבו עד שיחול בו שינוי ואפילו קטן ביותר, שהרי אז יזכה להיות אדם אחר.

הניסיון אינו מכריע את ההלכה

הבן הרשע אף הוא בן הוא, אמר מרן החזון איש זצ"ל. צריך להקהות את שינוי, לייסרו וליישר דרכו, אבל אסור להרחיקו!

רבי יהושע יגל שליט"א שאלו: "מספר תלמידים בעייתיים עלולים להתקלקל אם ארחיקם – אך אם נאפשר את המשך לימודיהם, עלולים הם לקלקל אחרים!"

ענה מרן החזון"א: "זו בעיה חמורה של דיני נפשות". והתעניין – "כיצד נהגת עד כה?"

השיב רבי יהושע: "הרחקתי רק מעטים, אך הניסיון הוכיח שהמקולקלים שבהם נושרים בין כה וכה בהמשך, אלא שבינתיים עלולים הם לקלקל את חבריהם".

ורבנו ענה: הניסיון אינו מכריע את ההלכה – אסור להרחיק תלמיד!"

ופעם אמר: "ישיבה המרחיקה תלמיד משום שקצרה ידה מהתמודד עמו, הרי היא כבית חולים המשלח חולה שמחלתו כבדה..."

אין למדין מלפני מתן תורה!

וסיפר הגאון רבי אברהם פרבשטיין זצ"ל, ראש ישיבת חברון:

של תורה אפשר לפעול ולשנות את חוקי הבריאה, היאך "פה קדוש יעורר כח שבדומם ובוה יתעורר לתת מים" כלשון האור החיים הקדוש, איך זה שמילים בלבד יכולים לשדד את מערכות הטבע, ורק אז יבינו שאין מקום לתלוונות, ובודאי שאין תועלת בהתכנסות פומבית לצורך כך, אין שום הכרח לעזוב הכל ולהתעסק בנושא שהוא משני בחשיבותו לגבי עסק התורה.

'והכית בצור' או 'ודיברתם אל הסלע'

עתה נבוא להבין מה ההבדל בין ההכאה בפרשתנו לבין ההכאה הראשונה לאחר יציאת מצרים.

'ודיברתם אל הסלע' - 'והיכיתם' לא נאמר. כשהנער קטן רבו מכהו ומלמדו, כיון שהגדיל, בדבור הוא מייסרו. כך אמר הקב"ה למשה: כשהיה סלע זה קטן הכית אותו שנאמר: 'והכית בצור' (שמות יז, ו). אבל עכשיו 'ודיברתם אל הסלע' - שְׁנָה עליו פרק אחד, והוא מוציא מים מן הסלע.

בעת היציאה ממצרים היה עם ישראל בראשית דרכו, והיה צורך להראות לעם בדרך גלויה וניסית את הנהגת ה' בעולם, כשמטוה של משה רבנו או ידו הנטויה הם הביטוי הניכר כלפי חוץ שאכן זאת ידו של הקב"ה. כך נהג משה גם כלפי המצרים. המטה הפך לנחש וחזר להיות מטה, והיד הפכה מצורעת ושהה לאיתנה. במטה או ביד חוללו כמה ממכות מצרים (דם, צפרדע, כנים, ברד וארבה), במטה נבקעו מי הים, וביד השיבו אותו לאיתנו. היד של משה המורמת במלחמת עמלק נועדה לעורר העם שישתכלו כלפי מעלה. בשירת הים כבר הכירו הכול בה' והאמינו בו ובמשה עבדו.

כח התורה פועל בבריאה

עתה, בעת הכניסה לארץ, כעבור ארבעים שנה, רצה הקב"ה אשר משה ואהרן ילמדו את העם היאך יעשו לדורות בארץ ישראל, ויאמינו שגם בלי כח ועוז של משה, אפשר לפעול ניסים גלויים, הכוונה היתה לנטוע בליבם את הידיעה הברורה כי גורל קיום העולם תלוי בתורה ובעם ישראל, ככל שיעסקו יותר בתורה - כך יפעלו יותר קיום לעולם.

לכן בפרשת בשלח, בהכאה בסלע בלבד כבר נכנסה האמונה בליבות ישראל בראותם את ידו הנטויה, ידעו שלא ייטוש ה' את עמו ולא יעזוב את נחלתו, בכל עת וזמן יתן להם כל צרכם, ואפילו מעל דרך הטבע, כדי שיוכלו להכיר במציאותו ולעובדו בלבב שלם.

אך כאן, אחר כל האותות והמופתים והיד החזקה, לאחר שכבר ניתנה תורה לעם ישראל, רצון ה' היה שיתגדל ויתאמת כח התורה בעם ישראל ויראו שע"י ששונים עליו פרק אחד של תורה, מיד יוצא מים.

לתמיהתו של הרב וולף, השיב:

"הרי אתה מרשה לעצמך לזרוק בת מהסמינר... וזה ממש דיני נפשות, ואם אתה פוסק בדיני נפשות אז מסתמא אתה כבר מראשי הסנהדרין".

לאחר מכן, נוף בו על כך. ובאותו מעמד התחייב הרב וולף שלא להוציא יותר שום בת מהסמינר זולת אם יקבל תחילה את הסכמת החזון איש.

לאחר שנפטר החזון איש, לא ידע הרב וולף לאן לפנות ואצל מי יוכל לפשוט את ספקותיו, והחליט לנסוע לרב מבריסק זצ"ל.

אמנם, הרב מבריסק דחה אותו כמה פעמים, עד שהרב וולף הפציר בו מאוד ואמר לו שהוא אובד עצות, שכן החזון איש נפטר ואין לו את מי לשאול שאלות, ואחר שביקש שוב הסכים הרב מבריסק זצ"ל לדבר, ומאז היה הרב וולף עולה בכל פעם למעונו להתייעץ על כל פרט.

[כאן המקום לציין שבועידת החינוך ה-12 שהתקיימה במלון "ניר עציון" בחודש טבת תשע"ז, הובא מכתבו של רבנו והוקרא שם בפני ציבור המשתתפים, וזה לשון המכתב כפי ששמעתי:]

יום ב' לסדר "וידגו לרב בקרב הארץ" תשע"ז.

ברוכים הבאים בשם ה'

אשריכם ואשרי חלקכם, הבאים לכינוס צדיקים העוסקים בחינוך צעירי צאן קדשים, לתורה ויראת שמים, שהוא קיומו של כל העולם.

סיפר המחנך הדגול, הרה"צ ר' יוסף אברהם וולף ע"ה, שבראשית שנות הסמינר, נכנס פעם אחת אל החזון איש, והחזון איש הרים קולו בגערה ואמר לו:

"שמענו עליך שאתה נעשית סנהדרין לדון דיני נפשות..." דהיינו לסלק תלמידה מבית הספר, שזה ממש משפט מוות, וכן אנו נאמר דמכל שכן הדבר חמור לגבי בנים שחייבים במצוות תלמוד תורה.

הקב"ה יהיה בעזרכם, ככתוב "ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם".

ע"כ לשון מרן הגר"י אדלשטיין זצ"ל במכתבו.

אפילו רק להיות, בלי לעלות...

וסיפר הגר"י:

היה בחור עילוי שהסתובב בפוניבז', קראו לו יענקלה רדישקוביצי'ר, הוא היה מסכן, ללא תמיכה וללא אמצעים, והיו שני בחורים, ר' יוסף דיסקין ור' דוד הילמן שאספו לו כסף, וכל

רבנו שלח אלי לקבל בחור פלוני לישיבה. חיכיתי לבואו, והנה הגיע בחור עם סנדלים, בלא גרביים, וחולצתו משתפלת על מכנסיו. תהיתי על קנקנו ומצאתיו בעל כישרונות נעלים, אבל חזותו רחוקה היתה מרוח הישיבה. חקרתי אודותיו, והוברר שלא די שיקופה של שרצים' תלויה לו מאחוריו, אלא שהוא טובל ושרץ בידו, ולא עזב את אורחותיו הנלוזות. חשבתי: כיצד אקבלו לישיבה? קמתי ונסעתי אל החזון איש, ושאלתי: "למדנו רבנו, הלא מצינו בתורה ג'רש את האמה הזאת ואת בנה' (בראשית כא, י) כדי שישמעאל לא ישפיע לרעה על יצחק – ואיך יכול אני להכניס את ישמעאל, כביכול, לישיבה?!"

ורבנו השיבני קצרות: "אין למדין מלפני מתן תורה" (ירושלמי מועד קטן פ"ג)...

הבאתי מעשה זה לפני מו"ר מרן הגאון רבי יעקב אדלשטיין זצ"ל ושאלתי, האם זהו מעשה בר סמכא, משום שבעיקר מה שידענו עד היום זה שלא זורקים בחור כל כך מהר, אף אם ידועים עליו דברים לא טובים... אך לקבל בחור בעייתי רוחנית מנלן?

ובתחילה ענה לי בזה"ל:

"הסיפור מתאים מאוד לחזון איש".

ולאחר מכן העיר שסוף הסיפור אינו מובא שם, מה עלה בגורלו של אותו בחור.

ואמר לי:

בנידון זה צריך לדעת שיש לשקול כל מקרה לגופו ואין כאן הוראה כללית לכל מקרה ומקרה, וכנראה שלגופו של עניין שם הבין החזון איש שודאי יש לקבלו. ולמעשה אין הדבר נוגע לכל ישיבה, כיון שבדרך כלל אם לא יתקבל הבחור בישיבה זו מסתבר שיוכל למצוא ישיבה אחרת מתאימה לו יותר. ואפשר שהחזון איש הבין שאם לא יתקבל הבחור לאותה ישיבה אזי קיים חשש שמא לא יקבלוהו במקום אחר ועל כן החליט שיש להכניסו לישיבה, כדי להצילו ועל ידי זה יחזור למוטב.

והוסיף, צריך לדעת שבמקרים כגון אלו יש למנות ולהעמיד חונך או מישהו שיהיה אחראי על הבחור לבדוקו, ולהיות עירני סביבו, לפקוח עין ולהשגיח עליו כל הזמן.

"שמעתי שאתה כבר מראשי הסנהדרין..."

ובהקשר זה סיפר עוד:

הרב וולף זצ"ל, מנהל הסמינר, נכנס פעם לחזון איש, שקידם את פניו באומר:

"שמעתי שאתה כבר מראשי הסנהדרין..."

"אם אדם חושב שעוסק בדברים פשוטים, צריך לומר לו שילדים – זה נשמות...! הוא לא יכול לעסוק בזה אם הוא לא יודע מה הוא עושה... זה נשמות של כלל ישראל.

הגמרא אומרת בפרק הכונס: הנותן דינר זהב לאשה ואמר לה: היזהרי בו של כסף הוא, הזיקתו בכוונה חייבת לשלם, אבל אם רק לא שמרה טוב, משלמת של כסף, מפני שיכולה לומר 'קיבלתי עלי נטירותא דכספא, ונטירותא דדהבא לא קיבלתי עלי'. ממילא, אפילו שזה בעצם זהב, אי אפשר לחייב אותה יותר מדינר כסף, כי אומרת 'שמרתי פחות כי חשבתי שזה דינר כסף'. כך כתוב בגמרא.

ראשי הישיבות כאן קיבלו עליהם שמירה של נשמות של כלל ישראל, ואפילו שמירת זהב זה לא משל לזה. ממילא כל ראש ישיבה צריך לדעת שלא מדובר כאן על סתם דברים רגילים, מדובר כאן על נשמות של כלל ישראל, צריך לשמור נטירותא דדהבא [שמירה מעולה ביותר], שמירה כזאת שלא שייך יותר [שאין מעולה ממנה]! זה צריך כל אחד לדעת, להתייחס אחרת לתלמידים ולא לחשוב שזה דבר כזה שאפשר לזלזל בו, אלא זה נטירותא דדהבא!"

בתוך דבריו סיפר:

"מימי לא זרקתי בחור מהישיבה! רק פעם אחת כשעשו עוול וחוצפה נוראה שאין לה דמיון. מי ששולח ילד מהישיבה, ורחמנא ליצלן אחר כך יוצא לתרבות רעה, ישאלו אותו בעולם האמת למה הבחור הזה יצא לתרבות רעה? מה הוא יגיד, שהוא עשה כך וכך. יאמרו לו: אם זה היה הבן שלך האם היית שולח אותו?! אם זה היה הבן שלך היית זורק אותו?! היית צריך לחשוב כמו שזה הילד שלך, ילד שלך!

האחריות כלפי הילדים, אדם צריך לדעת שיש עליו אחריות של דהבא, ועוד יותר מזהב..."

אם לך היתה הנאה - גם לתלמידים היתה הנאה

בהמשך נשאל הגרא"ל איך אפשר לגרום לבחורים לאהוב את הלימוד.

והשיב:

"אומר לך, אם המלמד בעצמו יש לו געשמאק (טעם בלימוד), הוא יכול להעביר את זה הלאה, כי יש לו וזה עובר לשני, אבל אם אין לו, האיך יעביר לאחרים?

כך אמר לי פעם החזון איש, שהיה אצלו ראש ישיבה אחד ושאל אותו החזון איש למה אינו אומר לתלמידים פשוט: ענה אותו ראש ישיבה שהם לא נהנים מלימוד פשוט. אמר לו החזון איש: אם לך היתה הנאה מהפשוט אז גם לתלמידים היתה הנאה! רק

אחד היה נותן בשבילו לירה לחודש, גם אני נתתי להם לירה לחודש והם דאגו לו למקום שינה, ובסוף ימיו סידרו לו שיהיה בבית אבות.

ופעם הוא אמר חידוש יפה, שהנה כתוב בפסוק "עֲלֶה אֵלַי הַהָרָה וְהִיָּה שָׁם" (שמות כד, יב), ותמה, שלכאורה יש כאן ייתור לשון, שהרי אם יעלה משה אל ההר, איפה יהיה? ודאי שיהיה שם! ולמה צריך לומר זאת?

והוא תירץ, שהרי הישיבות היום הם בבחינת הר סיני, אז יש ענין שהבחור לפחות יהיה בישיבה, גם אם אינו לומד, והתועלת בזה היא לאין ערוך, כי עצם השהות בישיבה מצילה אותו מפגעי הרחוב.

גם אם הבחור הוא רק בבחינת "וְהִיָּה שָׁם", זה כבר טוב, כך אמר אותו עליו.

השהות בישיבה משפיעה על הכל

והוסיף הגר"י:

באמת, זה דבר נכון.

היה בחור מ"חברון" שיצא מהישיבה, ומצא עבודה בתל אביב, ראש הישיבה, הג"ר יחזקאל סרנא, ביקש מר' מיכל יהודה ליפקוביץ, שגם היה אז בחור ב"חברון", שילך לשכנע אותו לחזור, ואפילו אם לא ילמד, חשוב ורצוי שיהיה בישיבה ויסביר לו שזה לטובתו, ובסוף הבחור אכן השתכנע וחזר לישיבה.

בסופו של דבר אמנם הוא היה בעל בית, אבל הבנים שלו למדו בישיבות ויצאו בני תורה, ואם היה נשאר מחוץ לישיבה אי אפשר לדעת מה היה קורה איתו ואיך היו נראים הבנים שלו.

אז רואים שיש עניין להיות בישיבה גם אם לא לומדים, והשהות בישיבה משפיעה על הכל, על העתיד, על הבנים, ממש על כל דמות האדם.

אפשר לשמוע הסברים שונים, שיש בהם מן האמת מדוע להרחיק תלמיד! אך השאלה הגדולה היא האם הדברים עומדים במבחן האמת כלפי שמיא?

נטירותא דדהבא

במהלך כינוס חינוכי של ראשי ישיבות במעונו של מרן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל, דיבר הרב על התופעה בה מסלקים בחורים מהישיבה לאחר שלא עמדו בתקנון ובנהלים. מרן זצ"ל הבהיר כי יש להתייחס לבחורי ישיבה כאל נשמות על כל המשתמע מכך:

חברו) וגדר את הראשונה והשנייה והשלישית, אין מחייבין אותו (כלומר, אין מחייבין את בעל השדה האמצעית להשתתף בהוצאות הגדרות, משום שיכול לטעון ולומר: אינני רוצה כלל ואיני מעוניין לגדור את השדה שלי). אבל אם עמד (בעל השדה האמצעית) וגדר את הרביעית, מגלגלים עליו את הכל (שהואיל וגילה דעתו שהגידור נוח לו, שהרי עמד מרצונו וגדר את הרוח הרביעית. לכן מחייבים אותו להשתתף גם בהוצאות הגידור של שלושת הרוחות שמסביב).

המשיך רבינו הגר"א והסביר: כך הוא גם לגבי חשבון הנפש של האדם, שהיצר הרע מביטח לו לאדם שאין לו מה לדאוג מן הדין בעולם הבא, ושהשאלו יהיה בית מנוס לו. ויהיה פטור מלתת דין וחשבון, ומפני שיוכל לטעון: הרי אני בעל כרחי נוצרתי, ובעל כרחי נולדתי, ובעל כרחי חייתי, והכל נעשה נגד רצוני, ואי אפשר לחייב אותי כלל על המעשים שעשיתי בימי חלדי, מכיון שכל ימי חיי היו בעל כרחי ונגד רצוני. ולכן בא התנא ומזהיר את האדם: "ואל יבטיחך יצרן שהשאלו בית מנוס לך", - בהסתמך על כך - "שעל כרחך אתה נוצר, ועל כרחך אתה נולד. ועל כרחך אתה חיי" - וממילא תחשוב שאי אפשר יהיה לתבוע ממך דין וחשבון על מעשיך, שהרי כל חיידך היו בניגוד לרצונך. אין הדבר כן, שהרי "על כרחך אתה מת", שאם חס ושלום תיפול למשכב באיזו מחלה, אתה ירא וחרד מן המוות, ומזמין את הרופאים הכי טובים ומומחים שיטפלו בך, שהרי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו, ואתה עושה את הכל למען ייטב לך ולמען יאריכוך ימך, ואם כן בזה גילית דעתך שנוח לך במה שאתה חי, ואתה חפץ בחיים. ולכן מגלגלים עליך את הכל. "ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא".

כשסיים הגר"א את דבריו הקדושים, פנה אליו המגיד מדובנא. וביקש רשות להמתיק את דבריו, במשל. לאחר קבלת הרשות, פתח המגיד את פיו בחכמה, וישא משלו ויאמר:

משל לעשיר אחד שהיו לו שתי בנות, בלתי הגונות. האחת מכוערת ורעת מראה. והשנייה בעלת אופי רע, פיה מלא תמיד אָלָה וקללה. את טובי השדכנים הזמין אביהם וביקש מהם למצוא עבור בנותיו בן זוג, ולא עלה בידם. רק שדכן אחד, חיפש היטב, ומצא שידוכים מתאימים לשתיהן. האחד סומא בשתי עיניו - בשביל הבת רעת המראה. והשני חירש בשתי אזניו - בשביל הבת רעת האופי הפוערת פיה לבלי חוק. ההצעה מצאה חן בעיני העשיר אבי הבנות. ושני הזוגות באו בברית הנישואין, וחיו בשלום ובעושר. החירש לא שמע את קללות אשתו, והסומא לא ראה כי אשתו מכוערת.

עברו ימים ושנים וההצלחה האירה להם פנים, הם התעשרו ורכושם גדל עד מאוד. והנה נזדמן לעירם רופא אחד, אשר הוא

שאתה בעצמך גם כן אין לך הנאה מלימוד פשט. כך סיפר לי החזון איש.

היום נותנים לתלמידים רק צימוקים - היינו פרפראות וחידושים, מרגילים אותו רק לאכול צימוקים, אבל צריך לאכול 'לחם' - גמרא רש"י תוספות. וצריך לדעת מכאן והלאה לא לסמוך על זה שהילד נכנס לישיבה וחושבים שכאן זה נגמר. גם בישיבה צריך עיניים טובות לראות כל דבר, ולדעת גם כן ללמד עם חן וחסד ואהבה, לא פשוט, ולא עם כעס על כל דבר, לא הקפדן מלמד, צריך לדעת ללכת עם רחמים, ללמד ילדים יהודים של הריבונו של עולם, נשמות קדושות".

ראש ישיבה נוסף העלה שאלה: האם צריך לזרוק בחור ששקוע באינטרנט?

וענה לו מרן זצ"ל:

"אני אגיד לך, על כל בחור צריך שאלת חכם, על כל יחיד צריך לדון בפני עצמו. העיקר הוא שלא לזלזל בשום תלמיד! לא לומר 'תלמיד זה - נו מילא'.

יש עוד דוגמא, אתם יודעים שר' חיים וואלוז'ין יסד את ישיבת וואלוז'ין בשנת תקפ"ב, והישיבה עמדה עד שנת תרנ"ב, שבעים שנה בדיוק. והיו ראשי ישיבה, ר' חיים וואלוז'ינר ואחריו בנו רבי יצחק, ואחר כך עוד חתן של ר' חיים ועוד חתן, ואחר כך הנצי"ב, ובסך הכל מי אמר שיעור חמישים שנה - הנצי"ב, יוצא שכל ישיבת וואלוז'ין היתה על הנצי"ב! והנצי"ב, מתחילה חשבו עליו שהוא לא כל כך... אבל למעשה כל הישיבה חמישים שנה היתה עומדת על הנצי"ב, מה רואים? שאסור לזלזל במי שחושבים שהוא לא כל כך מיוחד".

וכבר העמידונו חז"ל על יסוד הדברים:

על כרחך אתה חי

שנו חכמים (אבות ד, כב): "ואל יבטיחך יצרן שהשאלו בית מנוס לך, שעל כרחך אתה נוצר, ועל כרחך, אתה נולד, ועל כרחך אתה חי, ועל כרחך אתה מת. ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא".

מספרים, שכאשר למד הגאון רבי אליהו מווילנא זצ"ל את המשנה הזאת עם תלמידיו, והיה יושב ביניהם גם תלמידו המגיד הנודע רבי יעקב קראנץ מדובנא, קם אחד מן התלמידים ושאל: איזה קשר יש בין מה שאמר "שעל כרחך אתה נוצר" וכו'. למה שאמר לפני כן "ואל יבטיחך יצרן שהשאלו בית מנוס לך" וכי מה ענין זה לזה?

השיבו הגר"א: הנה הלכה פסוקה היא (ב"ב ד, ב) המקיף את חברו משלוש רוחותיו (שרכש שלוש שדות מסביב לשדהו של

הנתבעים מחו בכל תוקף נגד פסק דין זה, האחד צווח שלא ירשה לאף אחד לחזור ולסמא את עיניו לאחר שנרפא ממחלת העיוורון, והשני צרח אף הוא שלא יתן לשום אדם להחזירו לחירותו.

שמע השופט את התנגדותם הנחרצת, והוציא מיד את פסק דינו: עליכם לשלם לרופא ככל אשר הוסכם בתחילה, שהרי גיליתם דעתכם כי טוב לכם עתה מאז, ואין אתם רוצים לשוב למצבכם הקודם, ולפיכך שלם תשלמו כאשר הושת עליכם.

והנמשל – סיים המגיד מדובנא את דבריו הנחמדים – הוא ממש כדברי רבינו: הואיל והאדם בעל כרחו הוא מת, הרי הוא מגלה דעתו שהוא חפץ חיים, ושוב אינו יכול לטעון שבעל כרחו הוא חי, ולכן בדין הוא שישלם בעד מעשיו שעשה במשך כל ימי חייו, ובעל כרחו הוא עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך המלכים הקדוש ברוך הוא.

אכן, הדברים נוקבים ומחייבים מאוד ואין בהם ח"ו בכדי להטיף מוסר לאף אחד אלא רק לעורר ולהתעורר, ולנסות בעזר ה' להציל כל נפש יהודית.

ובאם נזכה להציל ולו ילד או נער אחד מישראל, והיה זה שכרנו.

מומחה גדול למחלות העין והאוזן, לאחר שבדק את הסומא והחירש, הסכים לרפא אותם תמורת שכר רב. הסכימו שניהם לשלם לרופא את הסכום הנדרש, לאחר שיעלה ארוכה ומרפא למכתם, והרופא ניגש מיד לעבודת הריפוי. במשך כמה חודשים עמל לרפא את שניהם, על ידי סמים ומרקחות שונים, ואכן לאחר מאמצים מרובים הצליח במלאכתו, ועיני הסומא נפקחו, ואזני החרש נפתחו, ויהיו כאחד האדם לראות ולשמוע.

אבל כמה גדול היה כאבו וצערו של הסומא שנתפקח, לראות את בת זוגו, כמה היא מכוערת ורעת מראה עד מאד. וכמה התחלחל החרש שנתרפא לשמוע את קללותיה הנמרצות של אשתו. השלום בביתם הושבת, והמדנים והמריבות לא פסקו מבתי שניהם, יום ולילה לא ישבותו.

לאחר כמה ימים, בא הרופא לתבוע את שכרו. התנפלו עליו שני הזוגות בשצף קצף, ולא רצו לשלם לו את דמי הריפוי כפי שסוכם מראש. באמרם: קלקלת יותר ממה שתיקנת! בזה שהבאת רעה אל ביתנו, והפרת את כל השלום שהיה בביתנו. הלך הרופא ותבע אותם למשפט. שמע השופט את טענות שני הצדדים, פנה אל הרופא ואמר לו: הלא תוֹדָה אדוני הרופא, שעל ידי רפואתך הבאת עליהם רעה גדולה, ולפיכך חובה עליך להסיר מהם את הרעה מנגד עיניהם ואזניהם, ולהשיבם למצבם הראשון. קיבל עליו הרופא את הדין, וניגש לבצע את אשר פסק השופט. אולם

מופץ לעילוי נשמות ישראל אשר אין מי שיזכיר וינציח שמותם

הארות והערות יתקבלו בברכה במייל זה

שבת שלום

מיכאל זכריהו